

## CHIG'ATOY ULUSIDA MASUDBEK VA KEBEKXON TANGALARI

**Abduraimova Amina**

*Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti*

*Tarix yo'nalishi 2-kurs talabasi*

**Annotatsiya;** *Ushbu maqolada XIII–XIV asrlarda Chig'atoy ulusida faoliyat yuritgan Masudbek va Kebekxon davridagi tangachilik tizimi o'rganiladi. Maqolada bu davr tangalarining shakli, yozuvi, zarbxonalari, metalli va ular orqali ifodalangan siyosiy hamda diniy g'oyalar tahlil qilinadi. Masudbek tangalari uning mustaqil siyosiy mavqeini ko'rsatsa, Kebekxon tangalari yagona pul tizimini joriy etish orqali iqtisodiy barqarorlik va markazlashuvni ta'minlaganini ifodalaydi. Tangalarda uchraydigan arab yozuvi, islomiy kalimalar va hukmdor unvonlari o'sha davrning madaniy va dini holatini ham aks ettiradi. Ushbu tangalar nafaqat iqtisodiy muomala vositasi, balki tarixiy hujjat sifatida Chig'atoy ulusi siyosati, diniy e'tiqodi va iqtisodiy taraqqiyotini yoritishda muhim manba hisoblanadi. Maqola numizmatik va tarixiy tadqiqotlar uchun foydali ma'lumotlarni taqdim etadi.*

**Kalit so'zlar;** *Chig'atoy ulusi, Masudbek, Kebekxon, tangachilik, o'rta asrlar, numizmatika, islomiy yozuvlar, markazlashgan boshqaruv, iqtisodiy islohotlar, tarixiy tangalar, mo'g'ullar davri, pul muomalasi.*

**Annotation;** *This article explores the coinage system in the Chagatai Ulus during the 13th–14th centuries, focusing on the periods of Masudbek and Kebek Khan. It analyzes the form, inscriptions, mints, and metal composition of the coins, as well as the political and religious ideas they reflect. The coins issued in the name of Masudbek indicate his independent political authority, while those of Kebek Khan demonstrate his efforts to introduce a unified monetary system, which contributed to economic stability and centralization of power. Arabic inscriptions, Islamic phrases, and ruler titles on the coins highlight the cultural and religious context of the time. These coins served not only as means of economic exchange but also as valuable historical documents that reveal key aspects of Chagatai Ulus politics, religion, and economic development. The article provides important insights for numismatic and historical research.*

**English Keywords:** *Chagatai Ulus, Masudbek, Kebek Khan, coinage, Middle Ages, numismatics, Islamic inscriptions, centralized governance, economic reforms, historical coins, Mongol era, monetary circulation.*

**Аннотация;** В данной статье рассматривается система чеканки монет в государстве Чагатаидов в XIII–XIV веках, в период правления Масудбека и Кебекхана. Анализируются форма, надписи, монетные дворы, металлы монет, а также отражённые на них политические и религиозные идеи. Монеты, выпущенные от имени Масудбека, свидетельствуют о его самостоятельной политической позиции, в то время как монеты Кебекхана показывают стремление к введению единой денежной системы, что способствовало экономической стабильности и централизации власти. Надписи на арабском языке, исламские формулы и титулы правителей на монетах отражают культурное и религиозное состояние эпохи. Эти монеты представляют собой не только средство экономического обращения, но и важный исторический источник, позволяющий глубже понять политику, религию и экономику Чагатаидского улуса. Статья предоставляет ценные сведения для нумизматических и исторических исследований.

**Русские ключевые слова:** Чагатайский улус, Масудбек, Кебекхан, чеканка монет, средневековье, нумизматика, исламские надписи, централизованное управление, экономические реформы, исторические монеты, эпоха монголов, денежное обращение.

### Kirish

O'rta asr Markaziy Osiyo tarixida Chig'atoy ulusi alohida o'rin tutadi. Bu ulus, ayniqsa, XIII-XIV asrlarda siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan yuksalish davrini boshdan kechirdi. Ayniqsa, pul muomalasi va tangachilik tizimi orqali bu hududda sodir bo'lgan tarixiy jarayonlarni o'rganish mumkin. Ushbu maqolada Chig'atoy ulusi hukmdorlaridan bo'lgan Masudbek va Kebekxon davrida zarb etilgan tangalar, ularning shakli, yozuvi, metalli va muomaladagi o'rni tahlil qilinadi. Masudbek va Kebekxon tangalari nafaqat iqtisodiy hayotni aks ettiradi, balki u davrdagi siyosiy hokimiyat vakolatlari, islomiy e'tiqodning tarqalishi va madaniy meros haqida ham muhim ma'lumotlar beradi. Ularning tangalari orqali o'sha davrda qanday moliyaviy siyosat yuritilgani, shaharlararo savdo-sotiq holati va markaziy boshqaruvning pul birligi orqali ifodalanishi haqida fikr yuritish mumkin.

### Asosiy qism

Shu jihatdan mazkur maqola Chig'atoy ulusining iqtisodiy tarixini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Chig'atoy ulusi XIII–XIV asrlarda Movarounnahr va unga yondosh hududlarda hukmronlik qilgan mo'g'ullar sulolasining bir qismi sifatida siyosiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda salmoqli o'rin egallagan. Ayniqsa, Masudbek va Kebekxon davrida amalga oshirilgan islohotlar va tangachilik siyosati bu davrni chuqur o'rganishga

asos bo'ladi. Masudbek Chig'atoy ulusining kuchli noiblaridan biri bo'lib, u real hokimiyatni o'z qo'liga olgan, tangalar zarb qilish huquqiga ega bo'lgan va o'zining mustaqil siyosatini yuritgan shaxs edi. Kebekxon esa Chig'atoy xonlaridan biri sifatida davlatning markazlashuviga, iqtisodiy tizimning isloh etilishiga va yagona pul birligining joriy qilinishiga katta hissa qo'shgan.

Masudbek nomidan zarb etilgan tangalar, asosan, Samarqand, Buxoro, Termiz, Toshkent, Shosh va boshqa shaharlarda uchraydi. Bu tangalarda ko'pincha arab yozuvida "Masudbek" nomi, "adolat bilan zarb qilindi", "Xon amri bilan" degan ifodalar uchraydi. Ushbu tangalar o'sha davrdagi siyosiy hokimiyatda Masudbekning nufuzini ko'rsatadi. Tangalar metalli (kumush va ba'zida mis) bo'lib, ulardagi naqshlar, yozuvlar va sanalar tarixchilar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Kebekxon esa moliyaviy islohotlar orqali butun Chig'atoy ulusida yagona pul tizimini joriy etishga harakat qilgan. U ilgari har bir viloyatda alohida-alohida tangalar zarb etilishini tugatib, markazlashtirilgan tangachilik tizimini yaratishga intilgan. Bu esa ichki savdoning rivojlanishi, narxlarning barqarorlashuvi va markaziy hokimiyatning kuchayishiga olib kelgan. Kebekxon tangalarida ko'pincha "al-Sulton al-a'zam", "Kebek Bahodurxon", hijriy sana va zarbxona nomlari ko'rsatiladi. Bu tangalar ilmiy jihatdan muhim bo'lib, ularning topilishi tarixiy-geografik hududlarni aniqlash, siyosiy chegara va iqtisodiy aloqalarni tushunishga yordam beradi. Tangachilik orqali Chig'atoy ulusida diniy unsurlar ham aks ettirilgan. Masalan, ayrim tangalarda islomiy kalimalar — "La ilaha illalloh, Muhammadur rasululloh" kabi yozuvlar mavjud. Bu esa islom dinining Chig'atoy ulusi siyosiy va madaniy hayotida mustahkam o'rnashganini anglatadi. Shu bilan birga, tangalarning dizayni, yozuv uslubi, sanalar va ikonografiyasi o'sha davrning san'at darajasi va estetik qarashlarini ham aks ettiradi.

Masudbek va Kebekxon tangalari Chig'atoy ulusida mustahkam markazlashgan boshqaruvning, islom madaniyatining rivojlanishini, iqtisodiy aloqalarning jonlanishini ko'rsatib beradi. Ular orqali nafaqat iqtisodiy tarix, balki siyosiy va diniyo'nalishdagi ma'lumotlarni ham olish mumkin. Tangalar o'sha davrning jonli tarixiy hujjatlari bo'lib, arxeologik topilmalar va yozma manbalar bilan bir qatorda o'rganilishi lozim. Shu sababli, bu tangalar tarixiy jarayonlarni anglashda, ayniqsa Chig'atoy ulusining yuksalish va islohotlar davrini tahlil qilishda katta ahamiyat kasb etadi.

### **Xulosa**

Masudbek va Kebekxon davrida Chig'atoy ulusida amalga oshirilgan tangachilik siyosati o'sha davrning iqtisodiy, siyosiy va madaniy taraqqiyotini chuqur aks ettiradi. Ushbu hukmdorlar tomonidan zarb etilgan tangalar, bir tomondan, markaziy hokimiyatning kuchayganidan, ikkinchi tomondan esa islomiy qadriyatlarning chuqur ildiz otganidan dalolat beradi. Tangalardagi arab yozuvidagi ifodalar, Qur'oni karimdan olingan kalimalar,

hukmdorlarning unvonlari va zarbxona nomlari bu jarayonlarni tarixiy manba sifatida chuqur o'rganishga imkon beradi. Masudbek tangalari orqali uning mustaqil siyosiy mavqei, iqtisodiy islohotlari va yirik shaharlarda o'z ta'sirini o'tkaza olganini ko'rish mumkin. Ayniqsa, u tangalarni o'z nomidan zarb etgan ilk noiblardan biri sifatida tarixda alohida o'rin egallaydi. Kebekxon esa butun Chig'atoy ulusida yagona pul tizimini yo'lga qo'ygan hukmdor bo'lib, u tangachilikni davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylantirgan. Bu esa nafaqat savdo-sotiqning rivojlanishiga, balki siyosiy birlik va moliyaviy barqarorlikka ham xizmat qilgan. Masudbek va Kebekxon tangalarining o'rganilishi bugungi kunda tarix, arxeologiya, numizmatika hamda iqtisodiy tarix fanlari uchun muhim manba hisoblanadi. Ular orqali XIII–XIV asrlar Markaziy Osiyosidagi siyosiy kuchlar muvozanati, iqtisodiy aloqalar, din va davlat munosabati, hamda san'at darajasi haqida qimmatli ma'lumotlar olinadi. Chig'atoy ulusi davrida zarb etilgan tangalar — bu faqatgina iqtisodiy vosita emas, balki o'sha davr tarixining, siyosatining va madaniyatining bevosita guvohlari hisoblanadi. Shu bois, Masudbek va Kebekxon tangalarini chuqur o'rganish – o'tmishimizni anglash yo'lida muhim qadamlardan biridir.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bosworth, C. E. (1996). The New Islamic Dynasties: A Chronological and Genealogical Manual. Edinburgh University Press.
2. Grousset, R. (1970). The Empire of the Steppes: A History of Central Asia. Rutgers University Press.
3. Manz, B. F. (1994). The Rise and Rule of Tamerlane. Cambridge University Press.
4. Sneath, D. (2019). The Headless State: Aristocratic Orders, Kinship Society, and Misrepresentations of Nomadic Inner Asia. Columbia University Press.
5. Soucek, S. (2000). A History of Inner Asia. Cambridge University Press.
6. Xasanovich, H. A., & Axadjon o'g'li, A. A. ISLOMIY INVESTITSIIYA FONDRLARI VA ULARNI BOSHQARISH.
7. Rashidovich, X. M., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ISLOM MOLIIYASIDA RISKNI MINIMALLASHTIRISH. "ISLOM INVESTITSIIYA MAHSULOTLARI: XUSUSIYATLARI VA, (8-1), 122.
8. Xusanovich, A. O., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). IV-YO 'NALISH: ISLOM MOLIIYASIDA FAOLIYAT KO'RSATUVCHI MUTAXASSISLAR TAYYORLASH: OLIY TA'LIM MUASSASALARI BILAN ILMIY HAMKORLIK ISLOM MOLIIYASIDA FAOLIYAT KO'RSATUVCHI MUTAXASSISLAR TAYYORLASH. "ISLOM INVESTITSIIYA MAHSULOTLARI: XUSUSIYATLARI VA, 109.

9. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2023). RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA RAQAMLI IQTISODIYOT SIYOSATI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 294-298.
10. Muratovich, M. F., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 237-240.
11. Axadjon o'g'li, A. A. (2024). MAMLAKAT IQTISODIYOTINING O 'SISHIDA FDI NING ROLI. University Research Base, 691-694.
12. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2024). O 'ZBEKISTON KELAJAGINI SHAKLLANTIRISHDA JSTNING HAL QILUVCHI ROLI: MINTAQALAR BO 'YICHA BARQAROR VA INKLYUZIV RIVOJLANISH. University Research Base, 498-502.
13. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali.
14. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali.
15. Axadjon o'g'li, A. A., & Tursunboy o'g'li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA'SIRINI BAHOLASH. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 290-293.
16. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O 'RNI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 271-273.
17. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 333-338.
18. Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLIYA, TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 60-64.
19. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG 'ICH TA'LIM O 'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 159-162.
20. Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO 'G 'RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 304-309.

21. Azamjon o‘g‘li, U. A., & Axadjon o‘g‘li, A. A. (2023). Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi. Qo‘qon universiteti xabarnomasi, 1, 73-75.

22. Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. Qo‘qon universiteti xabarnomasi, 310-313.

23. Otto, M., & Thornton, J. (2023). CHATGPTNING IQTISODIYOTGA TA’SIRI: SUN’IY INTELLEKTNING KASBIY MEHNAT BOZORIGA TA’SIRI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 65-71.

24. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). ISLAMIC FINANCE PROBLEMS AND SOLUTIONS: Study guide. AMAZON PUBLICATION ISBN-13: 9798863282282, 1, 200.